

А.Хвѣли 18 декабѣря 1929, на которой обсуждались характер, формат, направления и круг сотрудников (авторов) будущего издания Большой УСЭ.

Ключевые слова: *Большая Украинская Советская Энциклопедия, УСЭ, БСЭ, МСЭ, агитпроп ЦК КП(б), Андрей Хвѣля.*

Article deals with little-known pages of training so-called “Skrypnyk” Ukrainian Soviet Encyclopedia – meeting in Ahitpropviddil CC CP (B) under the direction of waves December 18, 1929, to discuss the nature, format, direction and number of staff (authors) great future publication UR.

Key words: *The Great Ukrainian Soviet Encyclopedia, UR, BSE, ITU ahitprop CC CP(B), Andrew Hwyla.*

УДК 02(091)(447.85)

ББК 63.3 (4 Укр)

Олег Шилюк

СТАНОВЛЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ МЕРЕЖІ ТА ПОЧАТОК ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНИХ КАДРІВ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 40-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ)

Публікація присвячена питанням підготовки бібліотечних кадрів у зв'язку з формуванням бібліотечної мережі після приходу радянської влади на Північну Буковину в 1940 році. Проаналізовано навчальні плани бібліотечного відділення Чернівецького політико-просвітницького технікуму за 1945–1949 рр.

Ключові слова: *історія Буковини, мережа бібліотек, публічні бібліотеки, освіта.*

Державотворчі процеси, що відбуваються сьогодні в країні, суттєво впливають на розвиток духовної культури, національної самосвідомості українського народу. У цьому контексті значно посилюється увага до історичного краєзнавства, підкріплена розумінням необхідності відродити в людській свідомості ідею цінності рідного краю. Суттєвим чинником краєзнавчих історичних досліджень є бібліотеки – установи, які акумулюють інформацію та документи, що пов'язані за своїм змістом із певною місцевістю країни. В історії Чернівецької області період 40-х років ХХ століття є, мабуть, одним із найскладніших. Спочатку приєднання Північної Буковини до Радянської України, згодом Друга світова війна й повернення румунської влади, визволення Чернівців 1944 року та відновлення народного господарства в тяжкі повоєнні роки. Незважаючи на все це, культурно-просвітницькі установи провадили свою діяльність і розвивалися. Дуже важливим у цей період було питання підготовки працівників для бібліотечної мережі, яка динамічно розвивалась.

У роботі використані й уперше введені в науковий обіг документи з історії бібліотечної справи Чернівецької області, що зберігаються в Державному архіві Чернівецької області та інформаційні матеріали різного характеру, у тому числі публікації місцевих періодичних видань.

Об'єкт дослідження – діяльність Чернівецького політико-просвітницького технікуму з підготовки бібліотекарів у 40-х роках ХХ ст.

Метою роботи є проведення на широкому документальному матеріалі комплексного аналізу навчального процесу з підготовки бібліотечних кадрів у хронологічних межах досліджуваного періоду.

Основними завданнями дослідження є виявлення основних чинників, що впливали на підготовку бібліотечних працівників і характеристика навчального процесу на бібліотечному відділенні Чернівецького політико-просвітницького технікуму.

Бібліотеки як соціально-культурне явище є важливою, але маловивченою частиною історичної науки. Майже не дослідженим залишається аналіз підготовки кадрів бібліотек України. Дослідження, у яких простежувався процес розвитку освіти, літератури, мистецтва та культосвітньої роботи в західних областях Української РСР, мали

комплексний характер, де частково приділялася увага й бібліотечній діяльності. Це роботи Ю.Ф.Пономаренка “Культурне будівництво в західних областях Української РСР (1950–1958 роки)”, І.Я.Кошарного “Культурне будівництво у возз’єднаних областях Української РСР” (1939–1958 рр.) і В.Н.Холєвчук “Розвиток культури в західних областях Української РСР в 1961–1980 рр.”, колективна монографія за загальною редакцією П.П.Гудзенка “Розвиток української культури за роки радянської влади”. Однак проблеми розвитку бібліотечної справи, зокрема питання підготовки бібліотечних працівників у цих працях не були предметом спеціального розгляду й, у кращому випадку, їм приділялося декілька сторінок. Крім того, зміст та оцінка явищ і подій у цих працях були заідеологізованими.

28 червня 1940 року Північна Буковина й Бессарабія були приєднані до СРСР. Новоутворені органи влади активно бралися за перебудову економіки й політики на засадах суспільної власності. Ліквідовувалися або розпускалися політичні партії, профспілкові й національно-культурні організації й товариства. Українське населення цих земель по-різному сприймало встановлення радянської влади в Північній Буковині й Хотинщині, залежно від того, хто що втрачав і хто що одержував у результаті тих організаційно-господарських заходів, які вона проводила. Партійні й владні органи, щоб схилити на свій бік бідне й середняцьке селянство, міських робітників і службовців, вели широку письмову й усну пропаганду та агітацію, яка проникала в усі закутки, намагаючись охопити своїм впливом кожную свідому людину.

Радянська влада вела значну роботу з ліквідації малописьменності й неписьменності, відкривала дитсадки й дитбудинки, сільські клуби й будинки культури, бібліотеки й хати-читальні, кінотеатри, музеї. Почали діяти український драмтеатр та обласна філармонія. Це був великий позитив, який міг схилити на бік радянської влади багатьох. Позитивно було сприйняте безплатне навчання й медична допомога.

Формування бібліотечної мережі в Північній Буковині, як і на всій території Радянського Союзу, проходило згідно з Постановою ЦВК СРСР “Про бібліотечну справу в Союзі РСР” (від 27 березня 1934 р.). Було розроблено загальний план заходів з розширення й укріплення бібліотечної мережі, який передбачав створення в усіх областях державних обласних наукових бібліотек. На них покладались обов’язки методичних і бібліографічних центрів для масових бібліотек; організацію центральних районних бібліотек з фондом книг для мережі пересувок; відкриття на великих підприємствах і радгоспах стаціонарних бібліотек з пересувними відділеннями в цехах, робітничих гуртожитках і т. п.; створення стаціонарних бібліотек при МТС і великих колгоспах, а також мережі пересувних бібліотек для забезпечення книгою читачів у невеликих колгоспах і населених пунктах; розвиток мережі центральних бібліотек для дітей і районних бібліотек, відкриття відділів для дітей при масових бібліотеках, а також шкільних бібліотек.

У вересні 1940 року створюється Чернівецька обласна бібліотека з фондом понад 200 тис. примірників. На початку 1941 року в області функціонували: обласна державна бібліотека, обласна бібліотека для дітей (Чернівці), 19 бібліотек у районах, у т. ч. 2 для дітей (Хотин, Сторожинець); сільських бібліотек – 10; сільських клубів і хат-читалень – 240 [1, арк.27]. До середини 1941 року створено 2 обласні, 21 стаціонарну бібліотеку в кожному місті й райцентрі. Усього в області діяло понад 415 масових бібліотек з фондом понад 1 млн прим. Розпочинаючи післявоєнну відбудову народного господарства у визволених районах, радянська влада приділила велику увагу й відновленню роботи культосвітніх закладів. У центрі уваги стає відбудова бібліотечних приміщень, поповнення їх книгами. На кінець 1944 року в області відновили роботу 149 хат-читалень, обласна бібліотека з фондом близько 280 тис. книг, 2 міські бібліотеки, 12 районних бібліотек, 31 сільська бібліотека, обласна бібліотека для дітей [2, с.3].

Формування й розвиток такої розгалуженої мережі бібліотечних установ потребували наявності й відповідних кадрів. Тому на підставі Постанови Ради Народних Комісарів УРСР і ЦК КП(б)У від 28 червня 1945 року було створено Чернівецький політико-освітницький технікум (ЧПОТ) [3, арк.1]. Основним завданням технікуму було забезпечення потреби в культурно-освітницьких працівниках на Північній Буковині. Було оголошено набір на 1 і 3 курси бібліотечного й клубного відділів. На перший курс, з терміном навчання 3 роки, приймалися особи від 15 до 30 років, які закінчили 7 класів середньої школи. Вступні іспити складалися за програмами в обсязі неповної середньої школи за такими дисциплінами: Конституція СРСР (усно), українська й російська мови (письмово й усно), арифметика (письмово й усно), геометрія (усно). Вступників, що закінчили неповну середню школу в 1944–1945 рр. з оцінками 5 з усіх дисциплін було прийнято без іспитів. Студенти забезпечувалися стипендією на загальних підставах, гуртожитком і харчуванням.

Усього в першому 1945/46 навчальному році до технікуму на бібліотечне відділення було зараховано 29 студентів (14 – на 1-й курс і 15 – на 3-й).

Крім загальних дисциплін, викладалися також спеціальні – бібліотечна справа (7 год на тиждень), методика роботи з читачами (3–4 год на тиждень), бібліографія (7 год на тиждень). Для закріплення теоретичних знань студенти з викладачем із предмета “Методика роботи з читачами” працювали в обласній бібліотеці, обслуговуючи читачів. Серед спеціальних предметів викладалися також основи культосвітроботи, організація планування бібліотечної справи, організація книжкового фонду й каталогів, бібліографія й комплектування, методика роботи з читачами [3, арк.24].

Для забезпечення студентів навчальною літературою впродовж року створена бібліотека при технікумі – близько 1 400 прим. Крім бібліотеки технікуму й обласної наукової бібліотеки, студенти також відвідували наукову бібліотеку університету.

На кожному курсі студенти проходили спеціальну практику (144 год). Студенти 3 курсу проходили практику в обласній бібліотеці для дітей. Завданням практики було вивчення основних етапів роботи:

- ознайомлення з планом комплектування бібліотеки;
- прийняття 3 партій книг із супровідними документами й без;
- технічне опрацювання книг, індексація та ін.;
- розстановка книг у сховищі згідно з десятинною класифікацією;
- у відділі обслуговування – ознайомлення з правилами користування бібліотекою, облік читачів, підготовка книг до видачі.

По закінченню практики проходила виробнича нарада з оцінюванням роботи практикантів. Усього екзамени здало 10 студентів на 1 курсі (перехідні) і 14 студентів на 3 курсі (випускні).

У наступному 1946/47 навчальному році на бібліотечному відділенні нараховувалося вже 84 студенти [4, арк.6]:

- 1 курс – 19;
- 2 курс – 26;
- 3 курс – 18;
- спеціальна група при 3 курсі – 21.

До спеціальної групи приймалися студенти із середньою освітою на один рік навчання.

Зріс фонд бібліотеки технікуму – 1 932 книги та 717 брошур. Організовано бібліотечний кабінет, для якого підготовлено наочні виробничі матеріали: плакати, схеми, зразки.

Для студентів читалися дисципліни: історія організації бібліотечної справи; техніка організації роботи бібліотек; бібліографія й комплектування бібліотечного фонду; методи роботи з читачем. Також проводилися факультативні заняття – методи роботи

над книгою, образотворче мистецтво; методика художнього читання; методика крас-
знавчої роботи. Студенти проходили практику вже в обласній і міській бібліотеках.

Із 39 студентів 3 курсу державні экзамени здало 34, для одного студента пе-
ренесено здачу, 4 студенти не здали державні экзамени.

Постановою “Про заходи щодо зміцнення районних і сільських бібліотек”
(1947 р.) Рада Міністрів УРСР намітила розгорнутий план бібліотечного будівництва в
республіці, який послужив основою для розробки перспективних планів розвитку
бібліотечної справи по республіці в цілому, по окремих областях, районах і населених
пунктах [5, с.22]. При цьому враховувалися рекомендації республіканської наради біб-
ліотечних працівників України (1948 р.) про раціональне розміщення бібліотек, про
координацію діяльності відомств і організацій при плануванні бібліотечної мережі, про
використання відомчих бібліотек для обслуговування масового читача [6, с.1].
Протягом майбутньої п’ятирічки передбачалося створити в кожному селі державну
сільську бібліотеку, у кожному районному центрі – районну бібліотеку, відновити
діяльність усіх існуючих до війни профспілкових бібліотек і відкрити нові бібліотеки
там, де в них була необхідність.

У 1947/48 навчальному році на бібліотечному відділенні ЧПОТ кількість
студентів зростає до 102 чоловік [7, арк.3]:

- 1 курс – 18;
- 2 курс – 31;
- 3 курс – 26;
- спеціальна група при 3 курсі – 27.

Збільшується фонд бібліотеки технікуму й уже нараховує 5 169 прим., з яких
1 999 – підручники. Щоправда, відсутні підручники з бібліотечної спеціальності. З ме-
тою забезпечення процесу викладання спеціальних дисциплін зростає кількість наоч-
ного обладнання, бібліотечний кабінет обладнано схемами й бібліотечними плакатами
з курсу бібліотечної техніки бібліографії та методів роботи з читачами (32 шт.).

Для студентів проводяться факультативні заняття – англійська мова, методика
художнього читання, плакатна справа (шрифт, монтаж плаката, накладні букви, тек-
стовий плакат).

52 студенти із 53 студентів 3 курсу успішно здали державні экзамени. Усіх
студентів 1 і 2 курсів (49) переведено на старші курси.

У 1948/49 навчальному році на бібліотечному відділенні нараховувалося 97
студентів, з яких 10 – хлопці [8, арк.4]:

- 1 курс – 17;
- 2 курс – 31;
- 3 курс – 25;
- спеціальна група при 3 курсі – 24.

Близько 50% студентів першого курсу на бібліотечному відділенні – не із Чер-
нівецької області, серед них – вступники з Київської та Вінницької областей.

Під час навчання студенти проходили виробничу практику: техніка і організація
бібліотечної справи (72 год), бібліографія (36 год). Проте попередні бази практики уже
не задовольняли усіх потреб технікуму. У кожному відділі працювало по 4–5 чоловік і
не завжди вистачало робочих місць. Крім того, готуючи працівників районних біб-
ліотек, маючи базами практики обласні бібліотеки, не було змоги ознайомитися з тим
обсягом роботи й особливостями, які чекали студентів у майбутньому.

Із 49 студентів 3 курсу 47 здали державні экзамени, для двох студентів іспити
було перенесено. Найвища успішність по технікуму була з таких дисциплін: техніка й
організація бібліотечної справи, методи роботи з читачем.

Випускники бібліотечного відділення Чернівецького політико-освітницького тех-
нікуму отримали розподіл на роботу в Станіславську (нині Івано-Франківську) і Чер-

нівецьку області, на посади бібліотекарів районних бібліотек, завідуючих сільськими бібліотеками. Чотирьох кращих студентів було направлено на навчання до Харківського бібліотечного інституту [8, арк.15].

На бібліотекаря, крім ліквідації неписьменності, покладалася важлива місія політико-виховної роботи: "... Вся система і всі засоби масово-політичної роботи мають виховувати, вирощувати соціалістичну свідомість, закликати на боротьбу з рештками капіталізму в свідомості людей... масово-політична робота на селі не може бути обмежена тільки питаннями сільського господарства. Вона мусить охоплювати собою всі питання, що хвилюють радянських людей: як підіймається промисловість, культура, що відбувається за кордоном, як бореться радянська держава за міцний і тривалий мир..." [9, с.2]. До культосвітнього працівника керівництво країни ставить вимогу працювати не "взагалі" й відірвано від сучасних політичних завдань села. Його робота повинна бути пов'язана з політичними й господарськими завданнями області.

Станом на 1950 рік в області була налагоджена система підготовки бібліотечних кадрів. Чернівецький ПОТ щорічно випускав майже 50 бібліотекарів. Навчальні дисципліни включали як загальні, так і спеціальні предмети, що, в поєднанні з факультативними заняттями й практикою, формували всебічно розвиненого спеціаліста, здатного виконувати як інформаційно-бібліотечне обслуговування населення краю, так і провадити культурно-освітницьку та ідеологічну роботу.

1. Державний архів Чернівецької області (ДАЧО), ф. 1 Чернівецький обласний комітет Комуністичної партії України, оп. 12, од. зб. 47. Інформація ЦК КП(б)У, Кіцманського райкому, обкому, довідки й доповідні записки про роботу шкіл області, арк. 1–30.
2. Що дала радянська влада трудящим Буковини // Радянська Буковина. – 1944. – 4 листоп.
3. ДАЧО, ф. Р 1001. Чернівецьке культурно-освітнє училище, оп. 1, од. зб. 1. Звіт Чернівецького політико-освітницького технікуму за 1945–1946 навч. рік, 36 арк.
4. Там само, од. зб. 3. Звіт Чернівецького політико-освітницького технікуму за 1946–1947 навч. рік, 36 арк.
5. Про заходи до зміцнення районних і сільських бібліотек : Постанова Ради Міністрів УРСР від 5 березня 1947 р. № 260 // Збірник Постанов УРСР. – 1947. – № 5. – С. 22.
6. Республіканська нарада бібліотечних працівників України : [В роботі наради взяв участь Секретар ЦК КП(б)У тов. М. С. Хрущов] // Радянська Буковина. – 1947. – 30 листоп.
7. ДАЧО, ф. Р1001. Чернівецьке культурно-освітнє училище, оп. 1, од. зб. 9. Звіт Чернівецького політико-освітницького технікуму за 1947–1948 навч. рік, 30 арк.
8. Там само, од. зб. 20. Звіт Чернівецького політико-освітницького технікуму за 1948–1949 навч. рік, 35 арк.
9. Мізюн Д. Деякі питання масово-політичної роботи на селі / Д. Мізюн // Радянська Буковина. – 1947. – 25 лип.

Публикация посвящена вопросам подготовки библиотечных кадров в связи с формированием библиотечной сети после прихода советской власти на Северную Буковину в 1940 г. Проанализированы учебные планы библиотечного отделения Черновицкого политпросветтехникума за 1945–1949 гг.

Ключевые слова: история Буковины, сеть библиотек, публичные библиотеки, образование.

The publication deals with preparation of library staff in connection with the formation of the library range, after the arrival of the Soviet Council to the Northern Bukovina in 1940. There is analyzed the curricula of the librarian branch of Chernivtsi politico-educational college of 1945–1949.

Key words: History of Bukovina, librarian network, public libraries, education.